

## SPOR ZRINSKIH I BEČKOGA DVORA ZBOG SAJMOVA U LEGRADU

### DISPUTE OF THE ZRINSKIS AND THE VIENNA COURT DUE TO FAIRS IN LEGRAD

**Dragutin FELETAR**

Član suradnik HAZU

Koprivnica, Trg Mladosti 8

drago@meridijani.com

Primljeno / Received: 10. 11. 2015.

Prihvaćeno / Accepted: 5. 12. 2015.

Izvorni znanstveni rad

Original scientific paper

UDK / UDC:

94(497.5Legrad):[339.166:637]"15/16"

929.7Zrinski

**Darko VARGA**

Osijek, Park kralja Krešimira IV. 4

darko.varga@hops.hr

#### SAŽETAK

*Članak donosi historiografsku analizu značenja utvrde i oppiduma Legrad na sutoku Mure u Dravu, kao jednog od najvažnijih središta trgovine i sajmovanja u 16. i 17. stoljeću. Od osobita značenja bili su sajmovi stokom, pogotovo nakon bitke kod Sigeta 1566. godine, kada Legrad postaje središnje mjesto (emporij) sajmovanja stokom u ovom dijelu Panonske nizine. Dobrim dijelom se stoka iz Legrada izvozila u Veneciju i druge talijanske kneževine. Temeljito je opisana trgovina stokom koju su kontrolirali Zrinski (inače, kapetani legradski), te njihov spor oko ruta te trgovine i plaćanja dadžbina bečkom Dvoru. Taj je spor kulminirao u doba Nikole VII. i Petra V. Zrinskog, što je završilo tragedijama u Kuršanskom lugu (1664.) i Bečkom Novigradu (1671.). Iz ove analize proizlazi da su upravo ekonomski razlozi (odnosi) bili osnovni razlog tragičnog završetka Zrinsko-Frankopanske zavjere.*

**Ključne riječi:** Trgovina stokom, legradski sajmovi, izvozni poslovi, posjedi Zrinskih, Legrad, luka Bakar, grofovi Zrinski.

**Key words:** livestock trade, Legrad fairs, export affairs, Zrinski estates, Legrad, port Bakar, counts Zrinski

#### U 16. I 17. STOLJEĆU LEGRAD JE PANONSKI EMPORIJ TRGOVANJA STOKOM

U Legradu, povijesnom naselju sjeverne Hrvatske, koje se nalazi na sutoku dvaju velikih rijeka – Mure i Drave, još i danas živi legenda o velikim sajmovima stokom. Na stočno sajmište u Legradu nekad se tjerala rogata marva (pa i ovce) iz južne Ugarske, Slavonije, Banata, pa ponešto i iz Dravskoga polja i jugoistočne Štajerske. Kada su u 16. i 17. stoljeću Osmanlije zauzeli krajeve sve do Mure, trgovina stokom nije posve stala, jer se dovodila marva i iz okupiranih osmanskih područja, a Legrad je bio sastajalište trgovaca. U doba Zrinskih stoku su u Legradu kupovali osobito trgovci iz Venecije i Italije. Sajmovanje i razvoj trgovine digli su Legrad na razinu jednog od najvećih i najvažnijih trgovišta (oppiduma) na granici Vindiške krajine i Kaniškog generalata. Stočni sajmovi u Legradu su imali značenje još i u 18. i 19. stoljeću, čemu su se pridružili i razvijeni obrti i cehovi.<sup>1</sup>

<sup>1</sup> Haller Jenő, Legrad förténete, Eszek, 1912.; Dragutin Feletar, Legrad, KPD Zrinski, Čakovec, 1971.



**Slika 1.** Veduta Zrinske utvrde u Legradu iz prve polovice 17. stoljeća (Johann Ledentu 1639., Österreichische Nationalbibliothek)

Značenje legradskih stočnih sajмова naročito je bilo veliko u vrijeme kada je Legrad pripadao velikom Međimurskom vlastelinstvu, kojim su od 1546. do 1691. godine upravljali članovi plemićke obitelji Zrinski. Zapravo, ekohistorijska istraživanja o privređivanju i životu na velikim posjedima Zrinskih pokazuju da najvažniji prihodi glavne kase tih velikaša nisu dolazili iz, za ono vrijeme, razvijene poljoprivredne proizvodnje na samim posjedima, nego su se dobrim dijelom alimentirali iz trgovačke aktivnosti i iz rudarstva. Najvažniji rudnici željeza, srebra, olova i drugih metala, Zrinski su razvili u Gvozdanskom (gdje su imali i vlastitu kovnicu novca – što nikako nije pasalo bečkom Dvoru), na Medvedgradu, te osobito od 1651. u Čabru (gdje je proizvode od željeza kovalo više od 200 kovača, a od Čabra do Bakra izgrađena je jedna od prvih makadamskih cesta, kako bi se prevezla željezarska roba i drvo i izvozili prema Sredozemlju).<sup>2</sup>

Najveće prihode donosile su ipak mitnice i razne carine koje su bile na imanjima Zrinskih na putu trgovcima, a u tom sklopu bila je najvažnija trgovina stokom. Samo kroz stočne sajmove u Legradu znalo je godišnje proći i 40.000 grla, čime je za Zrinske ostvaren golem prihod. Petar Zrinski je jedne godine uprihodio od trgovine govedima čak do 150.000 forinti.<sup>3</sup> U jednom pismu Dvorske komore iz 1650. godine ističe se da bi »on (Nikola Zrinski) i njegov brat (Petar) da ne trguju stokom, bili siromašni ljudi. Odakle bi namakli novac za ratovanje i držanje vojske, ako ne bi trgovali.«<sup>4</sup>

Veleposjed Zrinskih prostirao se gotovo od Šoprona na sjeveru do Bakra i Vinodola na jugu. Nakon što su padom Gvozdanskog i Zrina 1577./1578. izgubljena velika imanja oko Une, golemo Zrinsko vlastelinstvo sastojalo se od nekoliko grupa posjeda na zapadu Hrvatske i Ugarske. Sjeverna grupa posjeda u Ugarskoj okupila se oko vlastelinstva Monyorókerék (Vép, Vörösvár, Csatár, Páka, Berzence/Brežnica, Csurgó), a prema jugu nastavlja se glavni Zrinski posjed koji obuhvaća cijelo Međimurje (s trgovištima Čakovec, Nedelišće, Štrigova, Središće, Prelog i Legrad). Oko vlastelinstva Božjakovina nalazili su se i posjedi Vrbovec, Rakovec, Medvedgrad i Lukavec, zatim slijedi veliko Ozaljsko vlastelinstvo (koje su zadobili od Frankopana) s posjedima Novigrad na Dobri, Ribnik i drugi, pa posjedi oko

<sup>2</sup> Emilije Laszowski, Građa za gospodarsku povijest u 16. i 17. stoljeću 1, Izbor isprava feuda Zrinski i Frankopana, JAZU, Zagreb, 1951.; Josip Adamček, Zrinsko-frankopanski posjedi u 17. stoljeću, Radovi Instituta za hrvatsku povijest, Zagreb, 1972.; Darko Varga, Hrana, kuhinja i blagovanje u doba Zrinskih, Meridijani, Zagreb, 2015./2016., 209-210

<sup>3</sup> Gezá Perjés, Zrinyi Miklós és kora, Budapest, 1965., 35-36; Koliko je to bio visok prihod (150.000 forinti) govori i usporedba s troškovima izgradnje prve makadamske ceste Karoline između Karlovca i Bakra, što je iznosilo 75.000 forinti

<sup>4</sup> Sándor Takáts, Rajzok a török világból, I.-III., MTA, Budapest, 1915.-1917.; Darko Varga, Hrana..., o.c., 275-276

Severina i Čabra (Brod na Kupi, Zvečaj, Skrad, Lipa, Janjić, Ključ, Plaški, Modruš, Mutnica, Krupa), te na Hrvatskom primorju oko Grobnika i Vinodola (Trsat, Bakar, Hreljin, Drivenik, Grižane, Bribir, Novi Vinodolski).<sup>5</sup>

Bila je to golema ekonomska moć, a vlastelinstvom se upravlja kao u kakvoj državi. U Čakaovcu su Zrinski izgradili vlastelinski dvor u kojem bi, kako piše putopisac i znanstvenik Jacob Tollius, »i kralj mogao stanovati«. Zrinski su i vlasnici tada najfrekventnije luke u Bakru, te u Vinodolu, s težištem na Novi i Kraljevicu. Time su osigurali uspješno funkcioniranje transverzalnog trgovačkog smjera, koji je tekao praktički po Zrinskim posjedima gotovo od Šoprona do Bakra. Oni su se tom rutom vrlo uspješno i koristili, tako da je upravo trgovina postala glavni prihod cijelog sustava Zrinskih posjeda. Glavni longitudinalni trgovački smjer, koji je preko Ugarske s istoka vodio prema Ljubljani išao upravo preko Međimurja (s odvojkom u Ptuju prema Grazu i Beču). Državna (carska) tridesetnica u Nedelišću je do poraza kod Sigeta 1566. ubirala oko polovicu svih prihoda od trgovačkog prometa između nasljednih Austrijskih zemalja i zemalja ugarsko-hrvatskog kraljevstva. N. Štefanec zaključuje da su »Zrinski prihode izvlačili iz ubiranja vlastelinskih daća, poljoprivredne djelatnosti, ali i od pomorske i kopnene trgovine, odnosno od prolaska trgovačke robe njihovim posjedima«.<sup>6</sup>



Slika 2. Veduta Zrinske nizinske fortifikacije u Čakovcu (Martin Stier, oko 1660., Österreichische Nationalbibliothek)



Manji ali značajan obujam trgovine odvijao se posavskom longitudinalnom rutom – s istoka na Zagreb, Ljubljani i Trst. Ta dva longitudinalna trgovačka smjera, na zapadu Hrvatske transverzalo je povezivao trgovački smjer koji je išao imanjima Zrinskih, od Međimurja do Bakra i Vinodola. Uz glavne carske tridesetnice, kakve su bile u Nedelišću i Rijeci, djelovale su brojne

Slika 3. Neki kartografi Međimurje su u 17. stoljeću nazvali Zrinski otok (Zriniana Insel) – Giacomo Cantelli, 1686.

<sup>5</sup> Nataša Štefanec, *Struktura posjeda na Zrinskim imanjima i porezni popisi Međimurja i okolice (c. 1550. – c. 1620.)*, Politička, kulturna i društvena djelatnost Zrinskih i Frankopana u Hrvatskoj, Čakovec, 2011., karta na str. 14

<sup>6</sup> Nataša Štefanec, *Heretik Njegova Veličanstva, Povijest o Jurju IV. Zrinskom i njegovu radu*, Zagreb, 2001., 172-176

mitnice na imanjima Zrinskih i Frankopana, na kojima su se ubirale i carine. Primjerice, južno od Save su polovicom 17. stoljeća djelovale malte na posjedima Zrinskih u slijedećim mjestima: na gospoštiji Ozalj – Trg, Ladušići uz skelu u Ozlju; gospoštiji Novigrad – mostarina na Dobri, skela kod Stativa, Mohor; gospoštiji Ribnik – Paka i na putu prema Metliki; gospoštija Bosiljevo – skela na Kupi; Gospoštija Brod – Moravice i Brod; Gospoštija Čabar – Gerovo; gospoštija Bakar – Beloselo, Sv. Kuzma, Fužine, Vrbovsko, Bakar, Hreljin, most na Rijeci.<sup>7</sup> Malte su postojale i u brojnim trgovištima Zrinskih, kao i u lukama. Petar Zrinski, 8. lipnja 1661., određuje daću (carinu) za trgovinu u Senju: »Na potribovanje comunitadi senske dopuščja se da mogu od suzanj ki iz turske zemlje simo targovine donose i van z grada iznose, komunitadi novu inpostu kolko pravično postane plačjati, zvan onoga ki što svomu gospodaru cenu nosi, tomu je slobodno«.<sup>8</sup>

I iz ovoga propisa Petra Zrinskog vidi se da postoji živa trgovina s Osmanskim carstvom. Za Zrinske je ta trgovina imala posebno značenje, jer im je donosila znatne prihode. To se pogotovo odnosi na trgovinu stokom, koja se iz turske Panonije tjerala na sajam u Legrad i potom u Zrinske luke na Primorju, otkuda se izvozila u Veneciju i na Mediteran. Zrinski su već od sredine 16. stoljeća, a naročito nakon bitke kod Sigeta 1566., formirali u Legradu glavni stočni sajam. Bila je to logična odluka, jer je geografsko-prometna pozicija Legrada bila vrlo povoljna. Tu su se sastajali riječni putovi (šajke na Dravi i Muri), te karavanski i uskoro makadamski putovi iz Donantula (mađarske zemlje zapadno od Dunava), kao djelomice i iz Slavonije, pa čak i Banata. Prema Halleru Legrad je proglašen trgovištem (oppidum) već 1488. godine.<sup>9</sup> U Legradu je postojala i omanja nizinska fortifikacija, koju su Zrinski od sredine 16. stoljeća izgradili u središnju obrambenu tvrđavu, odnosno u centar Legradske (Međimurske) kapeitanije u sastavu Kaniškog generalata. Ova obrambena funkcija osobito je bila značajna nakon 1600. godine, kada su Osmanlije zauzeli Kanižu i proširili svoje carstvo najdalje na zapad. Kako se nakon mira na Žitvi 1606. granica prema Osmanlijama dobrano stabilizirala, pojačana je trgovčaka djelatnost u »ostacima ostataka« Mađarske i Hrvatske, ali i sa turskim zemljama. To je uvelike pojačalo značenje legradskim sajmovima, a uz drugu raznovrsnu robu, najobimnija je bila trgovina stokom. Zapravo, Legrad postaje, pogotovo u 17. stoljeću, središnja točka, emporij, trgovina stokom, koja se zatim gonila preko Zrinskih imanja na njihove luke u Bakru i Vinodolu.

**Slika 4.** Glavni trgovački putovi i prostorni raspored Zrinskih posjeda početkom 17. stoljeća (Nataša Štefanec)



<sup>7</sup> Zlatko Herkov, Povijest zagrebačke trgovine, JAZU, Zagreb, 1987., 54-55

<sup>8</sup> Emilije Laszowski, Građa za povijest..., o.c., 131; Darko Varga, Hrana, kuhinja..., o.c., 211-212

<sup>9</sup> Trgovišne povlastice kasnije potvrđuju i proširuju i Ferdinand i Marija Terezija. Jenö Haller, Legrad törtene-  
te, Eszek 1912.; Dragutin Feletar, Legrad, Čakovec, 1971.

## RAZVOJ TRGOVINE STOKOM I ODNOSI NASPRAM DVORSKE KOMORE

Zrinski su stočne sjamove u Legradu branili i razvijali punim angažmanom, jer su prihodi od trgovine stokom bili visoki i postali su osnovno vrelo novca za održavanje vojske i obranu od Osmanlija. Također se stoka dopremala u Legrad iz drugih krajeva, dok je na Zrinskim imanjima uzgoj krupne stoke bio namijenjen uglavnom za vlastite potrebe. To se pogotovo odnosi na 16. stoljeće, dok se uzgoj stoke i na Zrinskim posjedima u 17. stoljeću znatno povećao i zauzeo je znatan dio izvoza stoke koji su Zrinski organizirali prema Mediteranu. Nataša Štefanec piše da se prema procjeni iz 1592. godine glavni prihodi vlastelinstva Čakovec odnose na vinogradarstvo, potom na žitarice, a tek potom od stoke. Prihodi od prometa vinom su tada na Čakovečkom vlastelinstvu iznosila čak 56 posto, a na posjedu Monyorókerék oko 60 posto.<sup>10</sup> Ti odnosi su se znatno izmijenili tijekom 17. stoljeća, kada je uzgoj stoke na Zrinskim imanjima razmjerno brzo porastao, ali su se glavni prihodi ipak ostvarivali od tranzitne trgovine stokom koja se skupljala uglavnom na sajmovima u Legradu.

Već u drugoj polovici 16. stoljeća Zrinski su organizirali i održavali pregon stoke iz Legrada i Čakovca do svojih luka u Bakru i Hreljinu, dok su se Frankopani brinuli za komunikaciju od Bosiljeva prema Novom u Vinodolu.<sup>11</sup> Znatan dio trgovine stokom tada je tekao i preko luke u Zadru, koja se izvozila uglavnom u Veneciju. U Zadar se stoka tjerala i preko osmanskog teritorija. S budimskim pašom su mletački trgovci i prekupci stoke dogovorili da njihovim stadima osigura oružanu pratnju prigodom gonjenja stoke u Zadar. Pregon stoke počeo je od 1584. godine. Tada su mletački trgovci u Zadru kupili stoke u vrijednosti do 100.000 talira, a kupljeno je više od 9.000 grla. Carska carina (tridesetnica) u Gorici, kuda je trebao teći sav promet prema moru i izvozu, zbog toga je imala uvelike smanjenje prihoda, što je zabrinulo Dvorsku komoru. Već od tada zbog toga slijede napetosti između bečkog Dvora i organizatora trgovine stokom, pa tako i prema Zrinskim.<sup>12</sup>

Da bi povećao trgovinu stokom i osigurao veće prihode od poreza i carina, kralj Ferdinand II. (Dvorska komora) 1622. osniva posebnu kompaniju za promet stokom i kožama – Landverlegerische Viehcompagnia. Djelovanjem te kompanije, vladaru je trebao ići i sav prihod od kontrabande (krijumčarenja) stokom. Na trgovinu stokom i kožama ova kompanija dobiva monopol, a dogon stoke se mogao odvijati samo uz dozvolu te kompanije. Međutim monopol ove kompanije ukinut je već 1624. godine poradi brojnih pritužbi, osobito od plemstva iz ugarsko-hrvatskih zemalja.<sup>13</sup>



Slika 5. Glavne utvrde u Međimurju bile su u 17. stoljeću Čakovec i Legrad, te Novi Zrin na Muri koji je srušen 1664. godine (Tobias Conrad Lotter, 1715.)

<sup>10</sup> Nataša Štefanec, *Struktura posjeda...*, o.c., 15-16

<sup>11</sup> Josip Adamček, *Zrinsko-Frankopanski posjedi...*, o.c., 38-40

<sup>12</sup> Sándor Takáts, *Rajzok a török...* o.c., 149-150; Darko Varga, *Hrana, kuhinja...*, o.c., 261

<sup>13</sup> Darko Varga, *Kuhinja...*, o.c., 263; Sándor Takáts, *Rajzok a török...*, o.c., 163-164

Dvorska komora je u to doba posebnim ediktima trgovinu stokom davala pravo na privilegirani promet. Plemići, pa i sami tridesetničari su smatrali da se time ostvaruje manji prihod u carsku kasu, a privilegirani trgovci enormno zarađuju. Poznat je slučaj mletačkog trgovca Mathie Gualandra, koji je 1626. dobio privilegirano pravo na promet stokom. On je za svakog izvezenog vola plaćao gradačkom Hofpfennigamtu 2 forinte i 30 krajcara. Glavni tridesetničar u Nedelišću, Danijel Rauch, protestirao je protiv monopola u prometu stokom, pozivajući se na zakonski članak XIX. Donešen u Požunskom parlamentu, koji govori o slobodnoj trgovini stokom i plaćanja većih carinskih dadžbina. Članak XIX. govori o tomu da se »ukida zabrana Štajerske

komore kojom se hrvatskim i slavonskim domorocima brani gonjenje stoke na sajmovima u cilju prodaje. Neka se Veličanstvo udostoji odrediti da spomenutim domorocima ova trgovina bude u buduće slobodna u granicama Mađarske krune«. <sup>14</sup>

Danijel Rauch se u svom otpravku dotiče i sajmova u Legradu: »Od stoke koja se dotjera na sajam u Legrad, Gualardo ne otkupi ni pola, a niti ne dopušta otkup Nijemcima, Venecijancima i drugim strancima.« U izvješću iz 1633., Rauch piše da se u Legrad godišnje dotjera i do 40.000 grla stoke, a pošto Gualardo ne dopušta gonjenje stoke preko Štajerske i Kranjske, trgovci gone stoku za Veneciju preko Zadra, što umanjuje prihode u carsku kasu. Rauch zaključuje da je Gualardo samo u 1634. godini napravio uredu tridesetnice u Nedelišću štetu od 40.000 talira. <sup>15</sup> Dvor nije na odgovarajući način reagirao na pritužbe o načinu trgovanja stokom što je carskoj kasi smanjilo prihode, a pogodovalo je jačanju prometa stokom mimo tridesetnica, što su sve više prakticirali i pojedini plemići, među njima i Zrinski.

Računa se da je trgovinu stokom započeo već Nikola IV. Zrinski (Sigetski), jer je on 29. srpnja 1556. zamolio palatina Tomu Nadasdyja da dozvoli pregon stoke preko njegova imanja u Brežnici. Legradski sajmovi su slijedećih desetljeća bili otvoreni za sabiranje stoke iz južnog Zadunavlja. Borbe s Osmanlijama, te zauzimanje južne Ugarske (i Slavonije) sve do Kaniže (1600.), znatno su smanjili dogon stoke u Legrad. Ipak nakon mira na ušću Žitve 1606. prilike su se stabilizirale i dogon stoke je nastavljen, pa i s turskog teritorija. U trgovini stokom mletački trgovci našli su snažne saveznike u obitelji Zrinski, koji su i sami počeli uzgajati sve više krupne stoke, a njima se u tom poslu pridružila i plemićka obitelj Batthyany. Stoka se prvenstveno izvozila prema talijanskim zemljama, ali djelomice i u samu Austriju. Dakako, tom unosnom poslu pridružili su se ubrzo i mnogi manji trgovci, pa i časnici Vojne krajine (koji su se bavili i krijumčarenjem). Tako je Ferdinand III. 1651. trgovinu stokom proglasio državnim mono-



Slika 6. Istočni dio Međimurja s oppidumima u Legradu, Kotoribi i Prelogu na karti G. G. Spalle iz 1671. godine

<sup>14</sup> Darko Varga, Hrana..., o.c., 264

<sup>15</sup> Barabas Samu, Magyar gazdaságtörténelmi szemle, Patria, Budapest, 1898., 577

polom, promet preko legradskih sajmova pod vodstvom Zrinskih nije se bitnije smanjio, a nekih se godina i povećao.<sup>16</sup>

Razmahala se i trgovina stokom iz turskih krajeva, pa su u Legrad goveda dopremana i iz okolice Osijeka, pa čak i iz Potisja. Stoka se tjerala uglavnom preko Zrinskih imanja do luka u Bakru, Grobniku i Hreljinu, jer je Rijeka bila pod carskom upravom. Zrinski svoje luke dograđuju, a u njih sve više dolaze mletački trgovci. Oni dovoze sol i drugu kolonijalnu robu, koju Zrinski i drugi odvoze u unutrašnjost, a za Veneciju kupuju prvenstveno stoku i drvo, te žitarice. S obzirom da stoka nije gonjena iz Legrada prema moru preko austrijskih zemalja, prihodi tamošnjih carskih tirdesetnica počeli su znatnije padati. Kada su to zamijetili u Beču, pokrenuli su protiv Zrinskih i Batthyanya pravi mali »rat« novim propisima i zabranama. Kralj Matija 12. kolovoza 1610. piše Zrinskom pismo u kojem ga kara što omogućava mletačkim trgovcima promet stokom preko zabranjenih putova. Kralj piše: »Ne možemo dozvoliti da trgovci stokom osnivaju nove sajmove i napuštaju stara mjesta sajmovanja. Zato ostavljamo na tvoju savjest da venecijskim trgovcima niti u Legradu niti na drugim tvojim imanjima ne dozvoliš trgovinu govedima. Prisili trgovce da prvo dođu na naš Dvor i nakon što na njemu dobiju dozvolu, neka kupuju na starim, uobičajenim sajmovima«.<sup>17</sup>

Međutim, pismo kralja kosilo se s odlukama ugarsko-hrvatskog parlamenta, koji je dozvoljavao slobodnu trgovinu stokom vlastelinstvima. Zato Zrinski nisu poštivali zahtjeve kralja, te još u većoj mjeri nastavili trgovanjem stokom i održavanjem sajmova u Legradu. Promet preko luke u Bakru je rastao, pa čak i dio trgovaca iz nasljednih (austrijskih) zemalja trguje preko te Zrinske luke. U takvom razvoju, Dvor je od Zrinskih tražio preko carskih povjerenika zatvaranje luke u Bakru (ili da luku prodaju, odnosno daju u zakup), ali su se Zrinski i na to oglušili. Ferdinand II. Odlučio je da puteve prema Bakru čak čuvaju konjanici i onemogućuje dovoz robe i dogon stoke. Dvorska komora je zabranjivala dovoz robe samo prema luci u Bakru (i u druge Zrinske luke u Vinodolu), a luka u Rijeci se žalila (1621. i 1622.) komori protiv luke u Bakru, tvrdeći da se u Bakru događa krijumčarenje velikih razmjera, što riječkoj (carskoj) luci čini goleme štete. Komora se pobrinula da se dio robe i stoke koja je išla prema Bakru, zaplijeni. Na to se žalio Zrinski, jer on vodi trgovinu koju je Požunski parlament proglasio slobodnom i legalnom.<sup>18</sup> Zrinski su uredno plaćali daće na mitnicama kada su svoju robu i stoku prevozili preko carskih teritorija, a i tražili su i dobili potrebna dopuštenja. Povremeno dolazi do kratkih spojeva i s glavnim kupcima – Venecijom. Tako primjerice, skrbnici Nikole i Petra Zrinskog 1627. pišu mletačkom duždu da su njegovi vojnici uhitili posade triju brodova koji su u Veneciju prevozili robu iz Bakra, među kojom je najviše žita i stoke. Zrinski mole dužda da se uhićeni odmah puste, da se vrati zaplijenjena roba, te da se u obostranom interesu takve zabune maksimalno izbjegavaju.<sup>19</sup> Iako uz znatne poteškoće, trgovina i izvoz stoke u organizaciji Zrinskih gotovo kontinuirano je bio u porastu, a time su jačali i legradski sajmovi i razvoj oppiduma Legrad.

## VRHUNAC SPORA NIKOLE VII. I PETRA V. ZRINSKOG ZBOG IZVOZA STOKE

Kako su Nikola i Petar Zrinski odrastali, trgovina s Venecijom i talijanskim zemljama bila je sve obimnija. To tim više jer je promet preko Zadra varirao i bio sve slabiji, zbog sporova između Venecije i Osmanskog carstva.<sup>20</sup> Zato se i ovaj promet dobrim dijelom preusmjeruje na Zrinski Bakar. Trgovinu stokom koju su vodili Zrinski brani i glavni carinik Danijel Rauch, voditelj tridesetnice u Nedelišću, koji u svom izvješću Mađarskoj komori 22. siječnja 1643. piše: »Turci su zatvorili luku Zadar Veneciji, pa se zbog toga trguje preko Bakra. Prije su preko Zadra prevozili godimice i više od 10.000 grla. Ova trgovina koju vode Zrinski i paša Kaniški i što Dvorska komora zove monopolom (i krijumčarenjem),

<sup>16</sup> Róbert József Szvíték, Kiskomárom végvár szerepe a Dél-dunatúl védelmi redszerban, ELTE, 2008., 118-120

<sup>17</sup> Sándor Takáts, Rajzok a török... o.c., 179-180

<sup>18</sup> Darko Varga, Hrana..., o.c., 267-268

<sup>19</sup> Csapodi, As Collegio..., 642-643; Darko Varga, Hrana..., o.c., 268-269

<sup>20</sup> Sándor Takáts, Szegeny Magyarok, VI., Budapest, 1927., 187-188

korisna je za državu i nije monopol. Zrinski su i prije trgovali, zašto to ne bi i dalje činili. Nakupci stokom Juraj Szücs (Sić) iz Legrada i Mikulić iz Zagreba prije su prevozili goveda u Bakar, ali pošto je Sić imao puno neugodnosti s Venecijom, odlučio je, zajedno s Mikulićem, 1635. prestati se baviti tom trgovinom. No, 1639. ponovno su nastavili tim poslom.<sup>21</sup>

Austrijski veleposlanik u Veneciji, grof Rabatta, izvještava Dvorsku komoru 1643., da su grofovi Zrinski s nekoliko venecijanskih trgovaca i s pašom iz Kaniže sklopili trgovački ugovor, kojim su dogovorili izvoz u Veneciju »puno robe i ogroman broj goveda«. Venecija je od toga imala velike koristi, jer su pored redovitih obveza za svaku funtu mesa uzimali i dva soldina. Ono što je trebalo pripasti caru, pomeli su Mlečani. Dakako da je car odmah reagirao na ovakav izvještaj, te je tražio mišljenje svoga tajnog savjeta, te Dvorske komore i samog grofa Rabatte. Tražili su način kako spriječiti izravnu trgovinu Zrinskih s Venecijom. Rabatta je predložio da se Nikolu i Petra odmah pozove na dvor i da ih se ukori, te im zapovijediti da luku u Bakru daju Dvorskoj komori iz Graza za istovjetnu vrijednost nekog imanja. Ako to ne pristanu, treba im narediti da luku daju u najam. »U ovom slučaju bi se za kratko vrijeme mogla uništiti luka Bakar i tako Njegovo Veličanstvo ne bi više imalo štete«.

Na ove prijedloge tajni savjet i Dvorska komora tražili su 16. svibnja 1643. pismeno očitovanje od riječkog kapetana i riječkog ureda desetnice za drvo. Iz Rijeke su pristigla izvješća da trgovačke poslove za Zrinske vode dva svećenika – augustinac i franjevac. Predloženo je da se ova dva svećenika zatvore u samostana, da se potpuno smanji lučki promet u Bakru, te da se opet počne snažiti luka u Rijeci. Međutim, prikladno imanje kao zamjena za luku Bakar nije nađeno, Zrinski su čak dali i luku u Bakru u najam, ali su u punom obujmu nastavili trgovinu stokom, jer su znali da ih štite zakonske odredbe Požunskog sabora, s kojim ni bečki car nije želio ići u otvoreni sukob.<sup>22</sup>

Slijedećih godina se odnosi cara i Zrinskih zbog trgovine blagom ipak stalno pogoršavaju, s kratkim razdobljima zatišja. U ljeto 1645. trgovac Adam Supansics (Župančić) iz Rijeke javlja da su nakupci Zrinskog u duhu sporazuma s Venecijom pokupovali sva goveda. Stoku gone preko Claana (Klane), pa će vjerojatno sva grla preko Bakra izvesti u Veneciju. Župančić predlaže da se stoka prije nego li se dotjera na Zrinsko bakarsko imanje – vojskom zaplijeni. Međutim, Zrinski su izbjegli i ovu zamku. U ljeto 1647. Dvorska komora izvjestila je da su Nikola i Petar Zrinski ugovorili s venecijskim trgovcima (Antonio Curti i Domenico Chitoy) da mogu u Legradu slobodno kupiti 2.000 volova i brodovima ih preko Bakra prevesti u Veneciju. Ako se to dogodi veliku štetu imat će i sam car. »Potrebno je stoga da se ovaj neprilični i štetni postupak spriječi. Zato je dužnost kapetanata, svakoga vola koji se za Veneciju goni u Bakar i drugdje s pratećim osobljem uhvatiti i zatvoriti.«

Ove prijetnje nisu uplašile Zrinske, a komora je u jednom izvješću sama priznala da do sada niti jednom nije uspjela zaplijeniti stoku i pohapsiti goniče. U ljeto 1649. ipak je komori uspjelo uhvatiti dva venecijska trgovca (Sylvio de Belli i Bernardo Forella) koji su izvozili blago preko Bakra u Veneciju. Zaplijenili su 43 vola i zauzeli njihov brod imenom Syrk. Ta akcija komore ipak nije uspjela, jer je Venecija tužila riječke carinike, koji su odmah morali vratiti stoku i brod. Dvorska komora nije miro-



Slika 7. Portret Nikole Zrinskoga VII. iz 1646. godine – u opisnom tekstu naznačena je i visoka titula kapetana Legradskog (Elias Widermann)

<sup>21</sup> Sándor Takáts, *Rajzok a török... o.c.*, 188-189; Darko Varga, *Hrana, kuhinja..., o.c.*, 273

<sup>22</sup> Darko Varga, *Hrana..., o.c.*, 273-274; Sándor Takáts, *Rajzok a török... o.c.*, 189-193





**Slika 8.** Portret Nikole Zrinskog VII. iz sredine 17. stoljeća – njegova životna uzrečica bila je Sors bona, nihil aliud (Malo sreće i ništa više)



**Slika 9.** Portret Petra (IV.) Zrinskog iz sredine 17. stoljeća – njegova životna uzrečica bila je Vincere aut mori (Pobijediti ili umrijeti)

vala, pa 1649. pred sjednicu parlamenta pišu caru: »Vaša Visosti, kako dobro znadete koliko štete Zrinski čine nasljednim zemljama izvozom goveda i žitarica. S Venecijom trguju u takvoj mjeri da za zaštitu robe i goveda drže dobro naoružanu postrojbu i dosad im se ta trgovina nije uspjela zapriječiti. Puno je komisija već raspravljalo o ovom predmetu, ali je sve ostalo bez rezultata. Zrinski ne pristaju na zatvaranje luke u Bakru ili na prodaju, a ne žele niti luku dati u zakup. Radije su luku dali u zakup trgovcu iz Venecije nego li Vašoj Visosti. Nadvojvode Karlo i Ernest izdali su više uredbi protiv luke, a i statut Ferdinanda I. je izrekao da od robe koja se uveze ili izveze preko Riječkog zaljeva, za to Rijeci treba isplatiti porez (quarantes). Nikada nije bilo toliko zlouporabe kao što se to danas događa kod Zrinskih«. <sup>23</sup>

Usprkos stalnih prijevora, Zrinski su nastavili s trgovinom blagom preko Bakra u talijanske pokrajine, jer im je to bio glavni prihod za izdržavanje vojske kojom su branili i Beč od Osmanlija. Suština spora dobrim dijelom se vidi iz izvješća Dvorske komore iz 1650. godine: »Grof Nikola Zrinski se unatoč ranijim zabranama usudio određeni broj goveda pod oružanom pratnjom prodati Veneciji. To duboko krši ugovor koji smo potpisali s Carlom Migliom. Ban Zrinski je držao ove zabrane uvredljivima i osobno je došao u Beč da bi pred Dvorom izrekao svoje pritužbe. Tom prigodom smo razgovarali s njim. Zrinski je tada rekao da što se tiče otvaranja luke Bakar, on nikada nije ni čuo da je ikada luka bila ztvorena. On čini isto što i njegovi preci i kada bi dozvolio zatvaranje, učinio bi to protiv Mađarske

<sup>23</sup> Sándor Takáts, Rajzok a török... o.c., 190-193

i ugarskih zakona - jer oni određuju slobodno gonjenje stoke i trgovanje preko Bakra. Da on i njegov mlađi brat ne trguju, bili bi siromašni ljudi. Odakle bi namakli novce za ratovanje i držanje vojske, ako ne bi trgovali? Zrinski je o svom trošku postavio tri pukovnije konjanika i u tri ratna pohoda osobno se tukao za interese Njegova Veličanstva. U Legradu drži više od 200 dragona (konjanika), a u Međimurju 500 konjanika i sve o svom trošku. Održavanje i popravak Čakovca stajalo je 30.000 forinti. Sve to bez trgovanja ne može se ostvariti. Njegova Visost i sada mu je dužna za utvrdu Dubovac s imanjem, a tu je nedaleko izgradio Karlovac. Nije istina da gonjenje goveda radi pod pratnjom banske vojske. On za to koristi konjanike koje sam plaća. Što se tiče zatvaranje njegova zaposlenika Francesca Cosmia u samostan, to smatra neobičnim jer Cosmi nema nikakve krivnje. Što se tiče zabrana koje su izdale austrijske vlasti, nije smatrao vrijednim baviti se njima, ali veću pozornost daje General Proclamu koje je Njegova Visost izdala protiv njega na nagovor Dvorske komore i tajnog saavjeta. Ta proklamacija njega, Nikolu Zrinskog, proglašava pobunjenikom i ucjenjuje ga s tim da će mu zaplijeniti brodove i luke, a u Čakovec staviti njemačku stražu. U svezi s njegovom osobom, u ovoj proklamaciji se vrijeđa njegovo poštenje i ugled. Ako se bolje pogleda u njegov život, niti kao banu zbog vjerne službe ne bi mu se smjelo upućivati takve prijetnje. Proklamacija je izazvala da se u cijelom kraljevstvu vjeruje da je on pobunjenik i da mu Njegova Visost, zbog njegovih zlih djela, želi zaplijeniti njegove luke i brodove. Zrinski ne želi da tako ostane i zahtijeva povlačenje proklamacije<sup>24</sup>

Unatoč tomu što su bila izdana dva »general-mandatuma« (naredbe) protiv luke u Bakru, Nikola i Petar Zrinski su uz oružanu pratnju nastavili s izvozom goveda. Carski savjetnici 1650. ogorčeno pišu: »Zrinski su vjerni vazali Vladara, ali s naoružanim snagama su protiv, a još i računaju na pomoć Venecije. Njegova Visost neka Zrinskima odredi prestanak trgovine govedima, a neka luke Bakar i Bakarac drže zatvorenima, neka ne koriste nikakav monopol i neka se ne petljaju u prava fiscusa i trenutnog zakupca monopola Carla Miglia. Njemu ne smiju raditi ništa na štetu, jer će im Njegovo Veličanstvo uskratiti sve funkcije. Redovnik minorit Brozović je ovih dana na zapovijed Zrinskih zatražio i dobio ratne brodove za izvoz goveda u Veneciju. Osim toga, Venecija je izjavila da je spremna i oružjem obraniti slobodu luke Bakar i ako za te potrebe neće biti dovoljni ratni brodovi, poslat će i galije. To se stvarno i dogodilo. Zato je protiv Zrinskih potrebno primijeniti jača sredstva, naročito protiv Petra koji prihvaća potporu Venecije, a u Kraljevici (Porto Re) i sada stoji ratni brod. Ovo je po mišljenju komore uvreda Njegova Veličanstva. Zbog toga tajnom savjetu i ratnom savjetu treba izdati uredbu da se Petar Zrinski smijeni sa svoje funkcije, da se baci u tamnicu i da se protiv njega povede sudski spor. Pošto je Venecija, bez odobrenja Njegova Veličanstva u luke kraljevstva poslala naoružane ratne brodove, pred venecijskim poslanikom treba izjaviti da se to više neće trpjeti. Ratni brodovi neka se iz Kraljevice odmah povuku, jer ako se to ne dogodi Njegovo Veličanstvo zabraniti će trgovinu s Venecijom<sup>25</sup>

Ovakvim zaoštavanjem izazvan je međunarodni incident, a u osnovi tih odnosa Dvora i Zrinskih nalazili su se stalno tinjajući neriješeni problemi između zakona i prava nasljednih (austrijskih) zemalja, koja su očito bila veća od prava ugarsko-hrvatskih zemalja. Već tada (1650.) iz oštre retorike razabire se početak otvorenih neslaganja i sukoba krupnog hrvatskog i mađarskog plemstva protiv bečkoga Dvora, što je na kraju završilo nesretnim Bečkim Novigradom 1671. godine. Dakle, uz političke i društvene neriješene odnose, osnovna potka zavjere Zrinskih, Frankopana, Veszellenya, Batthyanya i drugih velikaša ipak je bila financijske i ekonomske prirode.

Dvorska komora je dan nakon prvoga izvješća (21. studenog 1650.) javila da su Zrinski brodovima u Veneciju iz Bakra prevezli više od 12.000 grla stoke. »Istina, platili su trideseticu, ali za svako grlo dobili su po 8 talira. Na imanjima Zrinskih, osobito na Krku, ima još 4 do 5 tisuća grla stoke, koja čeka na izvoz. Zrinski se i ne trebaju jako truditi, jer venecijski trgovci i sami dolaze u Bakar. Izvoz iz Bakra,

<sup>24</sup> Sándor Takáts, Rajzok a török... o.c., 193-194

<sup>25</sup> O trgovini stokom i sporovima Zrinskih s bečkim Dvorom u bečkim se arhivima čuva obimna građa, a posebno u Österreichische Geheime Staatsregistratur. Mađarski povjesničar Buzasi objavio je popis tih spisa (Buzási János, Az Österreichische Geheime Staatsregistratur magyar vonatkozású, Levéltári Közlemények, Budapest, 1973.-1974.); Sándor Takáts, Rajzok a török... o.c., 193-195

pošto nema carine, stvarno je jeftin. Zbog toga propadaju ostale luke. Poradi Ugarske ne smiju propasti druge pokrajine Njegova Veličanstva!»<sup>26</sup>

I kada je ratovao protiv Turaka, Zrinski je aktivno vodio trgovinu stokom, kožom i vunom. Konkretno trgovačke poslove vodili su njegovi povjerljivi službenici. Za rata 1663. to je, primjerice, bio Vitnyedi, koji iz Šoprona 12. lipnja 1663. javlja Petru Zrinskom: »O našoj trgovini kako mi je Vaša Visost povjerila, marljivo sam dogovarao, a čim je odgovor stigao iz Beča, evo ga šaljem Vašoj Visosti. Za vunu i dalje pregovaram i ako će biti mira s Osmanlijama, do jeseni možemo puno nabaviti. Salitra iz Moravske i iz drugih krajeva doći će u naše ruke vrlo skupo – i za to sam tražio dobre uvjete, a što će biti odgovor, odmah ću dati na znanje Vašoj Visosti.«<sup>27</sup>

Petar Zrinski je u to doba znatno proširio trgovinu s Venecijom i s drugim talijanskim pokrajinama, što je dodatno zaoštrilo odnose s Dvorom. Osim što je trgovao stokom, izvezio je i velike količine žitarica, pa i drva, uglavnom preko Bakra i Hreljina, te Novog. Tako je, primjerice, 1648. prodao Bologni velike količine žita.<sup>28</sup> Župančić (Suppancsics) iz Rijeke javlja komori 1. prosinca 1657. da je agent Zrinskog, Cosmo, ne mareći za carsku zabranu, rogatu marvu izvezao u Anconu, a iz Ancone je u Bakar dovezao vunene tkanine vrijedne 2000 zлата. Posljedica toga bila je još jedna zabrana. Kao i drugi carski patentni, niti ovaj nije imao učinka.<sup>29</sup>

Slijedećih godina spor Zrinskih i bečkog Dvora (komore) dosegao je svoje vrhunce, kada su u akciju poslane i vojne sile, što je još i eskaliralo nakon smrti Nikole Zrinskog 1664. u Kuršanskom lugu. U patentu koji je izdao 12. svibnja 1668., car Leopold piše da naoružane postrojbe Zrinskog prate kola natovarena robom kao i rogatu marvu na putu u luku Bakar. Leopold zaključuje da je to već otvorena pobuna. Zato osnažuje dotadašnje zabrane kretanja robe i stoke putovima koji vode u Bakar, kao i u Bakarac. Ako se tko zatekne na tom putu, roba mu se mora zaplijeniti, a njega se mora kazniti kao običnog razbojnika. Na terenu je i došlo do manjih sukoba, a Leopold je učinkovito iskoristio finale Zrinsko-Frankopanske zavjere i 1670. godine naprosto dao uhititi Petra Zrinskog, kada mu je ovaj iz Čakovca došao u Beč pod noge. U mahnitij pljački Zrinskih imanja koja je uslijedila nakon toga, temeljito su opljačkani svi magazini Zrinskih s raznovrsnom robom u Bakru. Zrinska i Frankopanska imanja u Primorju došla su u ruke tuđinaca i austrijske vlasti, pa Dvor više nije trebao brinuti hoće li se rogata marva i druga roba i dalje izvoziti mimo carskoga carinskog sustava u talijanske zemlje.<sup>30</sup> Ovaj spor bečkog Dvora i Zrinskih u području slobode trgovanja, a slični sporovi vodili su se i s vodećim mađarskim vlastelinima toga doba, svakako baca novo svjetlo na ocjenu čimbenika koji su djelovali na tragični završetak zavjere Zrinsko-Frankopanske. Još jednom se potvrdilo, kao toliko puta u povijesti, da u osnovi većine sporova i ratova stoje ekonomski (financijski) razlozi.



**Slika 10.** Poprsje Nikole Zrinskog VII. u Donjoj Dubravi, koji je gradio 1661. utvrdu Novi Zrin (postavljeno 2001., rad akad. kipara Ivice Grošinića)

<sup>26</sup> Sándor Takáts, *Rajzok a török... o.c.*, 196-197; Darko Varga, *Hrana...*, 277

<sup>27</sup> István Vitnyédi Levelei, 1652.-1664., 2. svezak, u: András Fabó, *Magyar történelmi tár*, Pest, 1871., 78 (pismo br. 297)

<sup>28</sup> Tibor Klaniczay, *Zrinyi Miklós*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1964., 340

<sup>29</sup> Darko Varga, *Hrana...*, o.c. 280

<sup>30</sup> Sándor Takáts, *Rajzok a török... o.c.*, 200-201; Ferencz Salamon, *Az első Zrinyiek*, Pest, 1865., 363

### STOČNI SAJMOVI KAO ČIMBENIK RAZVOJA OPPIDUMA LEGRAD

Legrad je zahvaljujući tome što je postao emporij za okupljanje marve iz južne Panonije na poznate legradske sajmove, postao u 16. i osobito u 17. stoljeću mjesto gdje se prelamala šira politika Monarhije pogotovo brušenja odnosa austrijskih nasljednih zemalja i ugarsko-hrvatskih pokrajina. Gotovo stoljeće i pol Legrad je bio središte trgovine stokom, kao (naj)važnijim prihodom velikoga Zrinskog vlastelinstva. Ti su prihodi bili i osnovno vrelo financiranja vojske i obrane od Osmanlija, koju su Zrinski tako uspješno vodili u to doba. Jer da su se oslonili na carsku pomoć (financiranje vojske od strane cara), moglo se lako dogoditi da u osmanske ruke padnu i »ostaci ostataka« Mađarske i Hrvatske. Umjesto da bečki Dvor više pomaže Zrinske i slavi ih kao branitelje i osloboditelje carstva, zbog prihoda carske kase oni su proglašeni buntovnicima i sramno pogubljeni.

Uz ostale čimbenike, upravo trgovina stokom (stočni sajmovi) imala je presudno značenje za nagli razvoj Legrada u drugoj polovici 16. i u 17. stoljeću, iako je mjesto u 15. stoljeću imalo razmjerno malo značenje. Doduše, prema navodu Hallera, Legrad je proglašen oppidumom već 1488. godine, ali je mjesto tada bila mala tvrđica oko koje su se počeli okupljati prvi trgovci i obrtnici (Haller navodi da je nožarski ceh, koji je najstariji u Legradu, osnovan već 1480.). Uspon Legrada znatnije počinje nakon što je Međimursko vlastelinstvo 1546. kupio Nikola IV. Zrinski. Nikola IV. i njegovi nasljednici u Legradu grade velebnu nizinsku fortifikaciju, a uz nju se brzo razvija veliko podgrađe ili suburbium u koji se naseljavaju trgovci, obrtnici, seljaci i drugi stanovnici, a u utvrdi je stalna brojna vojna posada – također važan razvojni čimbenik.<sup>31</sup>

O razvijenosti trgovišta Legrad dovoljno govori i podatak da je suburbium bio opasan zidinama, a oppidum je štitila i rijeka Drava. To se vidi i na karti znamenitog kartografa G. G. Spalle iz 1671. godine. Opasani dio oppiduma tako je velik da se može zaključiti kako se i stočno sajmište nalazilo unutar bedema, što je trgovcima i blagu davalo potrebnu sigurnost.<sup>32</sup> Sa svojom utvrdom (castello Legrad, praesidii Legradiensis, capitanius Legradiensis, castellum Legradiense), oppidum Legrad (oppida libera Legrad, oppidum Legradiensis) se toliko razvio da se u nekim dokumentima iz 17. stoljeća spominje kao grad i Legrađani kao građani. I G. G. Spalla na svom nacrtu Legrad naznačava kao »della Citta di Legrad«.<sup>33</sup> Zagrebački biskup Petar Petretić uputio je 1650. dva isusovca u Legrad. Oni biskupa izvješćuju o teškim vjerskim prilikama u ovom gradu (civitas Legradiensis) zbog dominacije protestantizma, pa su Legrađani (cives Legradiensis) u manjini katolici, a oppidum je plodno tlo za vojnike i heretike



**Slika 11.**  
Tlocrt utvrde  
i oppiduma  
Legrad iz  
1671. godine  
(G. G. Spalla)

<sup>31</sup> Dragutin Feletar, Legrad, o.c.; Dragutin Feletar, Zrinski Legrad i njegova uloga u obrani od Osmanlija, Politička kulturna i društvena djelatnost Zrinskih i Frankopana u Hrvatskoj, Čakovec, 2011., 171-189

<sup>32</sup> Miroslav Klemm, Planovi Čakovca, Kotoribe i Legrada iz druge polovice 17. stoljeća u bečkom Vojnopovijesnom muzeju, Radovi Zavoda HAZU, 1, Varaždin, 1986., 193-202

<sup>33</sup> Gyulai Éva, Horváth Zita, Turbuly Éva, Gospodarstvo i društvo Međimurskog vlastelinstva u 17. i 18. stoljeću, Izabrani povijesni izvori, Županijski arhiv Zala, Zalaegerszeg, 2010., 163

(tam heroticorum quam militium faecunda pareos).<sup>34</sup>

Najstariji sačuvani grb poveljnog trgovišta Legrad potječe iz 1610. godine. Na njemu je kao osnovni heraldički znak dravski čamac. On simbolizira razvijeno dravsko mlinarstvo, zlatarstvo i ribarstvo. Na Dravi i Muri kod Legrada bile su važne skele (brod) za prijevoz putnika i robe a vjerojatno je postojala i solana kao važan državni monopol, te mitnica. Iz toga doba spominje se i luka na Dravi (Portus Drauae), kakvih je bilo i kod Drnja, te na Muri kod Kotoribe.<sup>35</sup> Uz razvijene stočne sajmove, Legrad je bio i značajno trgovačko središte zbog trgovine na Dravi i Muri – šajkaštva. Šajke su bile specifične skele i plovila na kojima su se nalazile improvizirane trgovine, te tako opskrbljivale obalno stanovništvo (u Legradu je osnovan i posebni Šajkaški ceh).<sup>36</sup>

Poradi okupljanja velikog broja trgovaca, te vojnika u tvrđavi, Legrad je rano postao i središte obrta. Obrtnici su se rano počeli udruživati u cehove (usporedo s Koprivnicom, pa i Čakovcem i Varaždinom). Po uzoru na varaždinski, Nožarski ceh osnovan je u Legradu već 1480., a ostali cehovi svoja pravila dobivaju uglavnom u 17. stoljeću. Najvažniji je bio Stari ceh, koji je pravila obnovio 1677., a okupljao je kovače, bravare, kolare, remenare i slične struke. Osobito su značajni bili kovači, koji su proizvodili znamenite legradske noževe (bili su vrlo cijenjeni u ovom dijelu Europe). Grof Adam Zrinski potpisao je 1674. pravila Ceha djetića Staroga ceha. U arhivu u Srijemskim Karlovcima čuvaju se pravila legradskog Šošarskog i kušnjarskog



Slika 12. Prvi poznati grb oppiduma Legrad potječe iz 1610. godine, a glavni heraldički simbol je dravski čamac (iz knjige Jenö Hallera)

ceha iz 1697., a pisana su na kajkavskom hrvatskom jeziku.<sup>37</sup> Postojali su i drugi cehovi, ali dokumentacija o njima nije sačuvana.

Nadaleko su bili poznati legradski mesari, što je bilo u uskoj vezi sa znamenitim legradskim stočnim sajmovima. Podaci s kraja 17. stolje-



Slika 13. Izgled mesnice iz 18. stoljeća, kakve su bile i u Čakovcu u Legradu (Comenii Joan Amos, Orbis pictus, Wien, 1780.)

<sup>34</sup> Liber memorabilium Parochii Legradiensis, Župni dvor, Legrad

<sup>35</sup> Josip Bedeković, Natale solum..., Neostadii Austriae, 1752., 278

<sup>36</sup> Dragutin Feletar, Legrad, o.c. 101

<sup>37</sup> Dragutin Feletar, Pravila legradskog Šošarskog i kušnjarskog ceha iz 1697. godine, Podravski zbornik, 1, Koprivnica, 1975., 134-145

ća govore da je u Legradu djelovalo više od 150 mesara, koji su dakako bili udruženi u zaseban Mesarski ceh (pravila su prepisali od starog Mesarskog ceha iz Varaždina). Legradski mesari su imali mesnice i u drugim mjestima, pa tako i u Legradu. Tako su Zrinski imali prihode od 6 mesara iz Legrada koji su 1671. djelovali u Čakovcu. U popisu imanja nakon smrti Adama Zrinskog, koji je sastavljen 1692., spominju se i prihodi od 168 mesara u Legradu.<sup>38</sup>

Zahvaljujući stočnim sajmovima, ostaloj trgovini i razvijenom obrtu, te velikom broju vojnika u legradskoj utvrdi, Legrad je u to doba snažno rastao i demografski. Prema jednom podatku iz 1690. (pred oslobođenje Kaniže, kada je bilo mnogo vojske), u Legradu je živjelo čak nešto više stanovnika nego li u Varaždinu. Legradska župna matica (Tabela Parochianum) iz 1771. bilježi 1.112 domaćinstava i čak 6.039 žitelja. Tu su zasigurno uračunati i stanovnici u tvrđavi, zatim u okolnim selištima i selima župe.<sup>39</sup>

Hrvoje Petrić piše da je, prema isusovačkom misijskom izvješću, u Legradu 1670. živjelo oko 1.000 katolika. Petar Prašinski, tridesetničar iz Nedelišća, koji je tada popisivao zaplijenjena Zrinska imanja, u svojem izvješću tvrdi da u Legradu živi tek jedna trećina katolika, pa bi prema tomu oppidum imao oko 3.000 žitelja. Podatak iz 1688. u Legradu bilježi 200 katoličkih i 500 protestantskih kuća (oko 3.500 stanovnika). Kanonik Ivan Leskovar 1688., pak, bilježi da na području župe Legrad živi 2.797 katolika, ali da inovjeraca više nema tako mnogo kao prije.<sup>40</sup>

## IZBOR LITERATURE

ADAMČEK, Josip, Zrinsko-frankopanski posjedi u XVII. stoljeću, Radovi, 2, Institut za hrvatsku povijest, JAZU, Zagreb, 1972.

BEDEKOVIĆ, Josip, Natale solum magni ecclesiae doctoris sancti Hieronymi..., Neostadii Austriae (Wienerneustadt), 1752.

BENDA, Borbála, Étkézési szokások a 17. századi főuri udvarokban Magyarországon, ELTE, Budapest, 2004.

BUZÁSI, János, Az Österreichische Geheime Staatregistratur magyar vanatkozású iratai, Levéltari Közlemények, Budapest, 1973./1974.

ČELEBI, Evlija, Putopisi, Oslobođenje, Sarajevo, 1964.

ĐURKAN, Josip, Legrad i njegova župa kroz stoljeća, Legrad, 2005.

FELETAR, Dragutin, Iz povijesti Međimurja, Matica hrvatska, Čakovec, 1968.

FELETAR, Dragutin, Legrad, KPD Zrinski, Čakovec 1971.

FELETAR, Dragutin, Pravila legradskog Šošarskog i kušnjarskog ceha iz 1697. godine, Podravski zbornik, 1, Koprivnica, 1975., 134-145.

FELETAR, Dragutin, Zrinski Legrad i njegova uloga u obrani od Osmanlija, Politička, kulturna i društvena djelatnost Zrinskih i Frankopana u Hrvatskoj, zbornik, Čakovec, 2011., 171-190

FELETAR, Dragutin, Legradska kapetanija u obrani od Osmanlija, s posebnim osvrtom na Novi Zrin, Rad Razreda za društvene znanosti, 510, knjiga III., HAZU, Zagreb, 2011., 47-81

FELETAR, Dragutin, ĐURIĆ, Tomislav, Navik on živi ki zgine pošteno, KPD Zrinski, Čakovec, 1971.

FELETAR, Dragutin, PETRIĆ, Hrvoje, Općina i župa Donja Dubrava, Meridijani, Donja Dubrava, 2013./2014.

FELETAR, Petar, Istočno Međimurje, Meridijani, Samobor, 2005.

GYULAI, Éva, HORVÁTH, Zita, TURBULY, Éva, Gospodarstvo i društvo Međimorskog vlastelinstva u 17. i 18. stoljeću, Izabrani povijesni izvori, Županijski arhiv Zala, Zalaegerszeg, 2010.

HALLER, Jenő, Légrad története, Szlavóniai Magyar ujság, Eszék, 1912.

HERKOV, Zlatko, Povijest zagrebačke trgovine, JAZU, Zagreb, 1987.

<sup>38</sup> Gyulai-Horváth-Turbuly, Gospodarstvo..., o.c. 129, 416

<sup>39</sup> Tabella Parociarum Legradiensis anno D. 1771., Nadbiskupski arhiv, Zagreb

<sup>40</sup> Hrvoje Petrić, Prilog poznavanju gradskih naselja (trgovišta) na posjedima Zrinskih – na primjeru Međimorskog vlastelinstva, Povijest obitelji Zrinski, Zagreb, 2007., 219-236. Radi usporedbe navodimo da je potkraj 17. stoljeća u Čakovcu živjelo oko 930 stanovnika, Prelogu oko 660, Nedelišću oko 270, Kotoribi oko 700 itd. Prema prvom službenom popisu stanovništva po naseljima u Hrvatskoj 1857. godine, u Legradu je obitavalo 2.357 duša.

- HORVAT, Anđela, Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međumurju, Zagreb, 1956.
- HORVAT, Rudolf, Povijest Međimurja, Zagreb, 1944.
- KALŠAN, Vladimir, Međimurska povijest, Muzej Međimurja, Čakovec, 2006.
- KISS, István, Monumenta Zrínyiana, Pars Oeconomica, Tomusa II., Insula Muraköz, 1635.-1720., Budapest, 1991.
- KLAIĆ, Vjekoslav, ŠIŠIĆ, Ferdo i dr., Posljednji Zrinski i Frankopani Zagreb, 1908.
- KLANICZAY, Tibor, Zrínyi Miklós, Akadémia Kiado, Budapest, 1964.
- KLLEM, Miroslav, Planovi Čakovca, Kotoribe i Legrada iz druge polovice 17. stoljeća u bečkom Vojnopovijesnom muzeju, Radovi Zavoda HAZU, 1, Varaždin, 1986., 193-202
- KÓVÁRI, László, Magyar családí e közéleti viseletek és szokások a nemzeti fejedelmek kovából, Ráth Mór, Pesten, 1860.
- LASZOWSKI, Emilije, Građa za gospodarsku povijest Hrvatske u XVI. i XVII. stoljeću, 1, ur. Mijo Mirković, JAZU, Zagreb, 1951.
- NIKOLA VII. ZRINSKI i utvrda Novi Zrin, zbornik, ur. Dragutin Feletar i Juraj Kolarić, Zrinska garda Čakovec, Čakovec, 2015.
- ORTELIUS, Hieronymus, Ortelius Redivivus et Continuatus... (1395.-1607.), Fieret, Franckfurt am Möyn, 1665.
- PÁLFFY, Géza, Szent István birodalma a Habsburgok közép-európai államában. A Magyar Királyság és a Habsburg Monarchia a 16. században, 2008.
- PÁLFFY, Géza, Povijest Mađarske, 1527.-1711., Meridijani, Samobor, 2010.
- PAVLIC, Krešimir, Ispiranje zlata u Međimurju, Matica hrvatska, Čakovec, 2015.
- PERJÉS, Géza, Zrínyi Miklós és kora, Budapest, 2002.
- PETRIĆ, Hrvoje, FELETAR, Dragutin, FELETAR, Petar, Novi Zrin – zrinska utvrda na Muri (1661.-1664.), Meridijani, Donja Dubrava-Zagreb, 2001.
- PETHŐ Gergely, Rövid Magyar kronika..., Franenhem, Košice, 1729.
- PETRIĆ, Hrvoje, Prilozi poznavanju povijesti stanovništva Međimurja u vrijeme Zrinskih, Političko, kulturno i društveno djelovanje Zrinskih i Frankopana u Hrvatskoj, Čakovec, 2011., 27-50
- POLITIČKA, kulturna i društvena djelatnost Zrinskih i Frankopana u Hrvatskoj, zbornik, urednik Juraj Kolarić, Zrinska garda, Čakovec, 2011.
- POVIJEST obitelji Zrinski, zbornik, ur. Jelena Hekman, Matica hrvatska, Zagreb, 2007-.
- RADVANSZKY, Béla, Magyar családélet és háztartás a XVI. és XVII. században, III. Kötet, harmadik rész. Étkezés 1552.-1700., Budapest, 1879.
- REGAN, Krešimir, Plemićki gradovi, kašteli i tvrđave obitelji Zrinski, Povijest obitelji Zrinski, Matica hrvatska, Zagreb, 2007., 137-192
- SALAMON, Ferecz, Az első Zrínyiek, Heckenast Gusztáv, Pest, 1865.
- SZEKFŰ, Gyula, A hazü, udvari és állami levéltár Becsben, Levéltári Közlemények, 2, Budapest, 1924.
- ŠTEFANEC, Nataša, Struktura posjeda na Zrinskim imanjima i porezni popisi Međimurja i okolice (c. 1550. – c. 1610.), Politička, kulturna i društvena djelatnost Zrinskih i Frankopana u Hrvatskoj, Čakovec, 2011., 13-29.
- ŠIŠIĆ, FERDO, Zavjera Zrinsko-Frankopanska, Zagreb, 1926.
- TAKÁTS, Sándor, Rajzok a török világból, I-III, MTA, Budapest, 1915.-1917.
- TAKÁTS, Sándor, Szegény magyarok, VI., Magyar tözsérek és kereskedők pusztulása, Genius, Budapest, 1927.
- VARGA, Darko, Vočarstvo i vrtovi Nikole Zrinskog VII. u Međimurju, Nikola Zrinski VII. i utvrda Novi Zrin u Međimurju, Čakovec, 2015., 77-98
- VARGA, Darko, Hrana, kuhanje i blagovanje u doba Zrinskih, Meridijani Zagreb, 2015.
- ZRINSKI i Europa, zbornik, ur. Jadranka Damjanov, Društvo mađarskih znanstvenika i umjetnika u Hrvatskoj, Zagreb, 2000.
- ŽGANEC, Vinko, Sličice iz prošlosti Legrada, Međimurski kolendar, Čakovec, 1924.

**SUMMARY**

This paper provides historiographic analysis of the significance of fortification and oppidum Legrad at the confluence of Mura and Drava, as one of the most important centres of trade and fairs in the 16<sup>th</sup> and the 17<sup>th</sup> century. Livestock fairs had special significance, especially after the Battle of Szigeth in 1566, when Legrad becomes the central place (emporium) of livestock trading in this part of the Pannonian Basin. Livestock from Legrad was to a large extent exported to Venice and other Italian principalities. Livestock trade controlled by the Zrinskis (otherwise, the captains of Legrad) is described in detail, as well as their dispute regarding the routes and payment of tolls to the Vienna Court. This dispute culminated in the period of Nikola VII. and Peter V. Zrinski, leading to tragedies in Kuršanski lug (1664) and Bečki Novigrad (1671). This analysis provides evidence that economic reasons (relations) were the main reason of the tragic outcome of the Zrinski-Frankopan conspiracy.